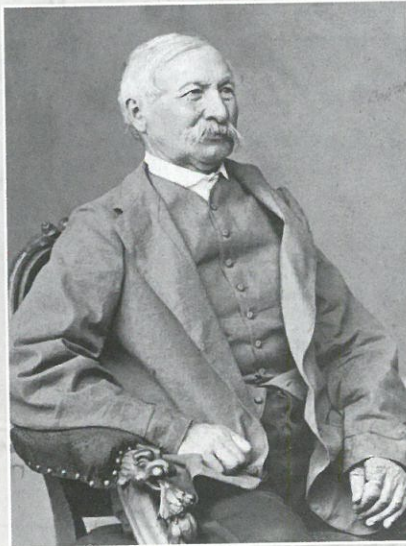

A NAGY TESTVÉR ÁRNYÉKÁBAN

A Vas vármegyei, katolikus, tekintélyes középirtokos dukai és szentgyörgyvölgyi Széll-családból pénzügyminiszterként, miniszterelnökként, illetve bankvezérként kétségtelenül Széll Kálmáné (1843–1915) volt a legsikeresebb karrier. Generációjából azonban nem ő az egyetlen, aki közel került a nagypolitikához vagy országosan is jelentős állást töltött be. Amennyiben nem üstökösként berobbanó bátyjához, hanem egy átlagos dunántúli középirtokos nemeshez viszonyítjuk, akkor ugyanis Kálmán öccse, Széll Ignác (Gasztony, 1845. augusztus 13. – Szombathely, 1914. március 21.) a vármegyei és a belügyminisztériumi ranglétrán fokozatosan felfelé lépkedve szintén eredményes pályafutást tudhatott magáénak.

Fontos kiemelni a testvérek családi hátterét, ugyanis Kálmán és Ignác édesapja, Széll József (1801–1871) ha nem is kiemelkedő, de fontos szereplője volt a XIX. század közepi magyar politikai életnek. A pozsonyi jogakadémia elvégzése után sokáig a németújvári Batthyány-uradalom ügyvédjeként tevékenykedett, így teremtve anyagi hátteret közéleti pályafutása megindításához. Az 1839–40-es és az 1843–44-es pozsonyi diétákon is Vas vármegye követe volt, 1845–1848 között pedig alispánként szolgált. A reformellenzéki Széll József közeli barátságba került Deák Ferencsel (akivel távoli rokonságban is állt). Támogatta az 1848. tavaszi változásokat, az év nyarán a rumi kerületben mandátumot szerzett a „népképviselői” országgyűlésbe. Az ősz folyamán kormánybiztosként próbálta megszervezni a Nyugat-Dunántúlon a Nemzetőrséget és a terület védelmét, illetve örködött a gyors társadalmi változások békés volta felé (például erős kézzel elfojtotta a szombathelyi antiszemita megmozdulásokat). A Windisch-Grätz vezette újabb császári támadás túlereje azonban elfoglalta a Dunántúl nyugati részét, 1849 januárjában pedig Széll József is aláírta Vas vármegye hódoló, Ferenc József uralmát elismerő feliratát. Szerepvállalását 1850-ben

Az apa, Széll József (1801–1871)

(FORRÁS: FSZEK BUDAPEST-KÉPARCHIVUM)

a pesti haditörvényszék vizsgálat alá vette, miután azonban sem a fegyveres ellenállásban, sem az országgyűlés debreceni munkálataiban nem vett részt, felelősségre vonás nélkül beszüntette az eljárást. Az 1850-es években családjára, birtokaira összpontosított. A politikai légkör enyhülésével ő is aktivizálódott, 1865-ben újra képviselővé választották, Deák-párti programmal. Természetesen a dualista átalakulás támogatói között találjuk, részt vett a kiegyezési törvényt előkészítő

országgyűlési bizottságban, az Andrássy-kormány pedig 1867 márciusában Vas főispánjává nevezte ki, amely hivatalát 1871-ben bekövetkezett haláláig viselte.

Széll József körültekintően próbálta egyengetni fiai jövőjét. Egyrészt kapcsolati hálózata segítségével, másrészt az anyagiakat nem sajnálva nagy hangsúlyt fektetett taníttatásukra (például Svájcban hozatott számukra francia anyanyelvű nevelőnőt). Mindkét fiú a rangos szombathelyi premontrei gimnáziumban érettségizett, majd (a családból elsőként) a pesti egyetem hallgatói lettek, Kálmán 1866-ban, Ignác 1869-ben szerzett jogi doktorátust.

A családi háttér és az iskoláztatás terén tehát nem igazán volt különbség a testvérek között, bár Kálmán a tanulmányai során némileg ambiciózusabbnak bizonyult. Mindketten Vasban (ahol tehát apjuk volt a főispán) kezdtek karrierjüket szolgabíróként, Kálmán Szentgotthárdon 1867-ben, Ignác Szombathelyen 1869-ben. Ettől a ponttól kezdve azonban már eltér a két pályáiv. Széll Kálmán csillaga 1868-tól meredeken emelkedett, ekkor (25 évesen) országgyűlési képviselővé választották, kiváló kapcsolatai, politikusi képességei és kiemelkedő közgazdasági tudása révén 32 évesen pedig a pénzügyminiszteri

báronyszékből irányította az 1873-as pénzügyi krach által megtépzott államháztartás konszolidációját. Bosznia-Hercegovina okkupációjának pénzügyi vonzata miatt 1878-ban lemondott, és bár képviselői mandátumát továbbra is megőrizte, politikai karrierjét némileg mellékvágányra állítva a pénzügyi szektorban kamatoztatta tehetségét: 1881–1899 között párhuzamosan két nagy banknak – a Magyar Jelzáloghitelbanknak, illetve a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Banknak – az elnöke volt. Jelentős szerepe volt abban, hogy a két, kezdetben szerény bank az 1890-es évekre már az ország öt legjelentősebb pénzintézete között szerepelt. Mindez persze Széll számára is igazán szép, mintegy évi 80 000 forintos jövedelmet biztosított (összehasonlításképpen a magyar miniszterelnök fizetése évi 32 000 forint volt). Talán ez is szerepet játszott abban, hogy amikor 1892-ben, majd 1895-ben Ferenc József felkérte kormányfőnek, inkább nem kért a lehetőségből. Korábbi ígérete miatt 1899-ben viszont már elvállalta a miniszterelnökséget. 1903 júniusáig tartó kormányzása átmeneti nyugalmat hozott a belpolitikai életbe, a közös hadsereg fejlesztése miatt indított ellenzéki obstrukció azonban megbuktatta. Rövidesen visszatért a bankvilágba, de politikai téren is fontos háttérember maradt egészen 1915-ben bekövetkezett haláláig.

Széll Ignác karrierje sokkal „hagyományosabb” úton haladt előre, nála elmaradt a kezdeti nagy elrugaskodás. A szolgabírói hivatalt követően 1877–1883 között alispán volt Vas vármegyében. Ezután Tisza Kálmán miniszterelnök (és egyben belügyminiszter) hívására a Belügyminisztériumban folytatta pályafutását osztálytanácsosként. 1893-ra miniszteri tanácsossá lépett elő, 1895 januárjában pedig a minisztérium (akkor frissen megszervezett) közigazgatási államtitkári pozíciójába nevezték ki. Ezt a tisztségét egészen 1906-os nyugdíjazásáig megtartotta kormány- és miniszterváltásoktól, politikai válságoktól függetlenül. A 11 évnyi államtitkárság ugyan önmagában igen szép karrier, bátyjával mégsem versenyezhet.

Az azonos háttér ellenére mi magyarázza a két eltérő pályáivet? Nem lehet figyelmen kívül hagyni Széll Kálmán esetében a nagyon jól átgondolt párválasztást: 1867 szeptemberében Vörösmarty Ilonát (akinek a költő 1855-ös halála óta Deák Ferenc volt a gyámja és nagyon szoros kapcsolat volt közöttük) vette nőül. Bár a források alapján nem tudunk egyetlen olyan pozícióról sem, amelybe Széll Kálmán közvetlenül Deák protekciója révén került volna, bizonyos, hogy a „haza bölcséhez” való közelsége közvetve segítette pályafutása elején. Azt is hangsúlyozni kell viszont, hogy Széll Kálmán kiváló képességeivel rászolgált a bizalomra – tehetség nélkül Deák támogatásával sem lehetett volna sikeres pénzügyminiszter. Széll Ignác tovább őrizte agglegénységét, 1879-ben Háczy Ilonát vette feleségül. A menyasszony édesapja, Háczy Kálmán sikeresen gazdálkodott zalai birtokán, ennél érdekesebb viszont, hogy az 1848–49-es huszár hadnagy elkötelezett függetlenségpárti volt, anyagilag is támogatta a pártot, annak zalai megyei prominense volt, 1875–1878 között Zalaszentgrótot képviselte az országgyűlésben ’48-as programmal. Úgy tűnik azonban, apósa ellenzékiessége nem zavarta Tisza Kálmánt és nem hátráltatta Széll Ignác későbbi előmenetelét sem.

A két Széll fiú gyökeresen eltérő személyisége további magyarázattal szolgál az eltérő pályáivékra. A Széll Kálmánról készült kortárs jellemzések nagyjából ugyanazt a képet mutatják: jóképességű politikus, aki megnyerő, konciliáns, előzékeny és kifinomult, ugyanakkor agilis és céltudatos. Másrészt viszont nagyon (olykor a neveltségesség határát súrolóan) hiú, önmagát középpontba helyező jellem volt. „Csak azokat kedvelte igazán, akik éreztették vele, hogy őt minimum második Deák Ferencnek tartják” – írta róla egyik kortársa. A Deákkal való összevetés azért is érdekes, mert sokkal inkább a fiatalabb testvér felelt meg a „deáki” archetípusnak. A zárkózott, reflektorfényt kerülő Széll Ignácot a végtelen egyszerűség és a puritanizmus jellemezte, viszont mindig nyílt (olykor kissé nyers) volt, emellett szűkebb szakterületében (a közigazgatás terén)

A fiatal Széll Kálmán

(FORRÁS: VASÁRNAPI UJSÁG 1900. DEC. 9.)

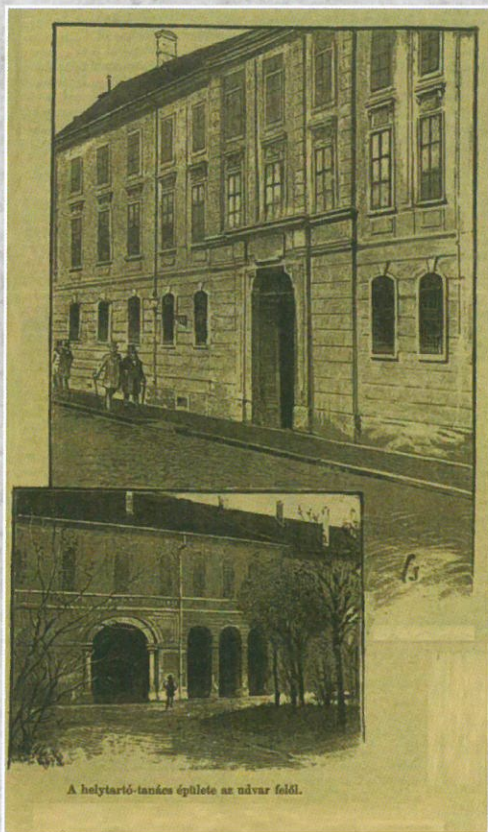
ő is kiváló képességekkel rendelkezett. Abban, hogy Széll Ignác nem jutott el a tárcavezetésig, fia – Széll József (1880–1956), későbbi főispán, felsőházi tag, 1937–1938-ban belügyminiszter – szerint nem elsősorban a lehetőség és a tudás, hanem a személyes ambíció teljes hiánya volt a döntő tényező.

„Kevés volt a hasonlatosság apám és bátyja, Széll Kálmán között. Valahogyan egészen különböző természet, felfogás és vérmérséklet uralkodott bennük. [...] Édesapám mindig kerülte a nyilvános szereplést. Alaptermészete, felfogása, de egész lénye is egy hatalmas tiltakozás volt minden ellen, ami cím- és népszerűséghajhászás. [...] Sohasem állt a fórumon, a nyilvánosság érdeklődésének sugárkévéjében, amelyet egyébként a végtelenségig puritán, mindenki »Náci bácsija« lelke mélyéig került és talán meg is vetett. [...] A közigazgatás fanatikusa volt,

Széll Ignác

(FORRÁS: DIGITÁLIS KÉPARCHÍVUM)

**A dualizmus kori Belügyminisztérium
(egykor a Helytartótanács) épülete a budai
várbán, az Országház utcában**

(FORRÁS: VASÁRNAPI UJSÁG, 1893. MÁRC. 12.)

[azt] az irányító nagy elvektől kezdve a legaprólékosabb gyakorlati részletkérdésekig töviről hegyire ismerte, minden új törvényt és szabályrendeletet megjelenésekor külön alapos tanulmány tárgyává tett. [...] Az eléje kerülő ügyekben sohasem az aktát, hanem az életet látta” – jellemezte édesapját Széll József 1938-ban.

A gazdálkodói attitűd terén is különböztek egymástól. Széll Kálmán örömet lelte benne és mintagazdasággá fejlesztette rátóti birtokát, ahol európai hírű szarvasmarha-tenyészetet működtetett. Széll Ignácot viszont – szintén „deáki” vonás – egyáltalán nem kötötte le a gazdálkodás.

Eltérő személyiségük ellenére semmilyen forrás sem utal arra, hogy Széll Kálmán és öccse személyes vagy akár munkakapcsolata különbözőbben terhelt lett volna, igaz, arra sem, hogy igazán szoros testvéri kötelék fűzte volna össze őket. A két pályafutás legszorosabban 1899–1903 között fonódott össze, hiszen kormányában Széll Kálmán egyúttal belügyminiszter is volt.

A miniszterelnöki teendők által lefoglalt Kálmánnak bizonyosan hatalmas segítség volt a belügyi apparátus irányításában államtitkár öccse. Főként Széll Ignác érdeme az 1901. évi XX. törvénycikk a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről, amely a rá jellemző gyakorlatiasságot tükrözi. „Egy fiatal tisztviselővel egyszer a közigazgatási reformról beszélgetett. Az illető azon töprengött, hogy induktív vagy deduktív irányban kellene eljárni. Apám erre felhívta a szemöldökét és a feltett kérdésre így válaszolt: »Tudja Öcsém-uram, ebben bizony én nem adhatok tanácsot, ugyanis a magam részéről nem induktív vagy deduktív – hanem produktív irányban szeretek dolgozni.«” – anekdotázott róla a fia.

Akormányzó Szabadelvű Párton belül Széll Kálmán korábban sem feltétlenül volt a Tisza István által szorgalmazott, a képviselőházi munkát megbénító obstrukciót erővel elfojtani akaró politikai irány híve. Amikor azonban 1904 novemberében Tisza miniszterelnökként alkotmányellenes módon, „zsebkendőszavazással” akarta megváltoztatni a parlamenti házszabályokat (a megszélt jelre – a házelnök zsebkendőjének elejtésére – Tisza hívei egyszerre felugorva „megszavazták” az új házszabályokat), Széll nyíltan is szembe fordult Tiszával, mandátumáról is lemondott, és később a „darabont” Fejérváry-kormányt sem támogatta. Széll Ignác viszont a Tisza- és a Fejérváry-kormányokban is megőrizte közigazgatási államtitkári pozícióját. Saját kérésére, Kristóffy József belügyminiszter dicsérető szavaival övezve nyugdíjazták 1906 februárjában. Ferenc József a valóságos belső titkos tanácsosi címmel és a nyugdíján felül évi 900 korona kegydíjjal jutalmazta több évtizedes fáradhatatlan munkáját. Széll Ignác szombathelyi otthonában hunyt el 69 éves korában, 1914. március 21-én este, szívszélhűdés következtében. Kétségkívül nagyobb formátumú bátyja mellett elsősorban hosszú államtitkári tevékenysége során a közigazgatás fejlesztése, valamint a lelenc- és árvaügy rendezése terén végzett sikeres munkássága révén ő is méltó arra, hogy megőrizzük emlékezetünkben.

SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM

Nyelv és Élet

Szerkeszti:
GRÉTSY LÁSZLÓ

Szivalla

Azon a szőlőhegyen Zalában, ahol kis birtoka apámnak is volt, többször megesett, hogy nem értettem miről van szó a szomszédok beszédében. Amikor hívtak, hogy üljek föl a székérre, átvisznek a másik szőlőhegyre, ott az erdőszélen megnézhetem a *mukusokat*, nem tudtam – városi gyerekek lévén –, hogy *mokusokat* láthatok. Ma már tudom, hogy a nyelvjárásokban *makkus*, *mankus*, *mukus* név is illette ezt a rágcsálót (*Sciurus vulgaris*). Amikor a szomszéd méhkasaihoz közel mentem, figyelmeztettek: „Vigyázz, mőkésipnek a Gyura *méhejei!*” Ez már érthető volt: ott zümmögtek e méhek, a *mőkésip* ige is csupán az *ö-zésével* különbözött, ugyanígy a *méh* szónak *méhe* alakváltozatát is földolgozta a nyelvi kompetenciám, vagyis gyerekeszem visszavezetett a köznyelvi *méhe* alakra. Egyszer Gyura bátyám „Gyerök, gyűjje velem, szöhdetsz *szivallát!*” hívására indultam vele a szőlők alá a gyümölcsfák felé. Elvezetett a szilvafákhoz. Környékükön kúpos kalapú, szürkésbarna gombák bújtak meg a fű között. „Ezeket szöhdeted” – szölt az utasítás. Így megtanultam a dohos lisztre emlékeztető szagú és fehér vagy hússzínű lemezes gombák nevét. Darab idő múlva azután kiderült, hogy *szilva* (*fa*) *alja* kifejezésből származik a *szivalla* szó. A szaknyelvben *Rhodophyllus clypeatus* gombát a nyelvjárásokból *szilvafaalja-gomba*, *szilvagomba*, *szívagomba*, *fűzfagomba*, *tüskegomba* neveken tartja számon az Új magyar tájszótár többnyire a Dunántúlról (Nagykanizsa, Cserszegtomaj, Szenna, Zalabaksa lakosainak beszédéből). Egy gombászati kézikönyvben *tövisalja* néven találtam meg, ebben azt is említik, hogy kertben kajsziarack- és szilvafák, erdőszéleken tuskés bokrok alatt terem tavasz tájt.

Kerestem a szivallát a világhálón, az eredmény: „Mennyei Patisonz *szív alla* grill L'amour & Brie sajt grillfondue gránátalmával recept!” – Van még mit tanulnom!

BÜKY LÁSZLÓ